

УДК 378.1

Юлія Ткач

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У статті висвітлено педагогічні основи фундаменталізації професійної підготовки майбутніх економістів. Зазначено, що з педагогічної точки зору фундаменталізацію професійної підготовки варто розглядати насамперед як дидактичний принцип. Розглянуто суть дидактичного принципу та доповнено перелік, що характеризує сутність принципу фундаменталізації знань. Висвітлено кожен зі складових дидактичної системи навчання майбутніх економістів в умовах фундаменталізації професійної освіти.

Ключові слова: фундаменталізація, професійна підготовка, майбутні економісти.

Ткач Ю. Педагогические основы фундаментализации профессиональной подготовки будущих экономистов.

В статье освещены педагогические основы фундаментализации профессиональной подготовки будущих экономистов. Отмечено, что с педагогической точки зрения фундаментализация профессиональной подготовки следует рассматривать в первую очередь как дидактический принцип. Рассмотрена суть дидактического принципа и дополнен перечень,

характеризуючий сутність принципу фундаменталізації знань. Освітлена кожна з складових дидактичної системи навчання майбутніх економістів в умовах фундаменталізації професійного навчання.

Ключеві слова: фундаменталізація, професійна підготовка, майбутні економісти.

У сучасних умовах посилюються глобалізаційні процеси у всіх сферах життєдіяльності людини. Світ стає взаємозалежним і взаємопов'язаним, тому виникає потреба в розвитку, становленні та формуванні всебічно розвинутої особистості. Стратегічною метою сучасного освітнього процесу стає всебічно розвинутий студент, який володіє знаннями про цілісну картину світу. Досягнення поставленої мети можливе тільки на основі фундаменталізації освіти. Не становить винятку і підготовка майбутніх економістів.

Питання фундаменталізації освіти вищої школи досліджували такі вчені, як А. Аданніков, С. Архангельський, О. Балахонов, С. Баляєва, С. Гончаренко, Г. Дутка, Л. Йолгіна, С. Казанцев, В. Кінельов, В. Кондратьєв, В. Краєвський, С. Носіро, А. Ольнева, О. Сергєєв, А. Субетто, А. Д. Суханов, Н. Талізїна, А. Хуторської, В. Шадриков, М. О. Чіталін, О. Фїлатова, В. Фїліппов.

Фундаменталізація вищої професійної освіти сьогодні становить один із прїоритетних напрямків державної освітньої політики України.

Метою статті є висвітлення питання щодо педагогічних основ фундаменталізації професійної підготовки майбутніх економістів.

З педагогічної точки зору фундаменталізацію професійної підготовки варто розглядати в першу чергу як дидактичний принцип.

Принцип (від лат. *principium* – початок основа): 1) першооснова, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорій, науки; 2) внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні й теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різноманїтних сферах діяльності [14].

П. Підкасистий трактує принцип як загальні норми організації навчального процесу [11, с.44].

Дидактичні принципи – це принципи дидактики, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи в школі відповідно до загальних цілей виховання і закономірностей процесу навчання [10].

П. Підласий дидактичними принципами називає принципи навчання. При цьому «дидактичні принципи (принципи дидактики) – це основні положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу відповідно до його загальних цілей і закономірностей. Будучи дидактичними категоріями, принципи навчання характеризують способи використання законів і закономірностей відповідно до визначених завдань. Принципи реалізуються через правила навчання» [12].

Місце принципу навчання в структурі процесу навчання, на думку Ю. Кустов, знаходяться між метою та засобом її досягнення. Принцип інтерпретує мету, конкретизує її та робить більш доступною для поєднання зі змістом, методами, формами навчання [7].

Г. Дутка виділила низку найважливіших, на її думку, положень, запропонованих А. Субетто, які характеризують сутність принципу фундаменталізації знань [6]:

1) фундаментальність окремих дисциплінарних знань не зводиться до фундаментальності наукових знань;

2) фундаментальність наукового знання не зводиться до науково-раціонального знання, вона припускає й наукову інтуїцію;

3) фундаментальність знань базується на науковій і філософській рефлексії педагога, хоча вони пристосовані до «концептуальної системи» студента;

4) фундаментальне знання – це знання, звернене до законів, за якими функціонує і розвивається світ поза людиною і світ усередині людини;

5) фундаментальні знання, як найважливіше «ядро», містять знання рефлексій і мети знання;

6) фундаментальність знань означає їхню універсальність, спрямованість на сприйняття світу як цілого;

7) холистичність системи знання є найважливішим критерієм його фундаментальності;

8) фундаментальність знань означає їхню інтегративність;

9) критерієм фундаментальності знань є їхня некласичність;

10) критерієм фундаментальності знань є їхня проблемність;

11) формування фундаментального знання, як один із найважливіших процесів фундаменталізації освіти, містить їх

системологізацію, таксономізацію, квалітативізацію, методологізацію, кібернетизацію, проблематизацію, математизацію, циклізацію в організації знань.

Цей перелік був доповнений Г. Дуткою ще одним підходом до організації навчального знання – синергетичним.

Ми вважаємо, що важливим критерієм фундаментальності знань є також їх прогностичність (тобто це знання та вміння, які дають можливість робити прогнози на майбутнє) та інформатизація (уміння застосовувати ІКТ у навчальному процесі та в майбутній професійній діяльності).

Фундаменталізація професійної підготовки майбутніх економістів охоплює всі компоненти дидактичної системи.

Під дидактичною системою В. Андреев [1] розуміє систему процесу та результатів навчання, її центральними елементами є викладання (діяльність викладача) та учіння (навчальна діяльність студентів).

К. Д. Ушинський стверджував, що тільки система дає нам повну владу над нашими знаннями. Голова, наповнена уривчастими, безладними знаннями, схожа на комору, в якій таке безладдя, що сам господар нічого не знайде.

Традиційно дидактична система складається з:

- цілей навчання,
- дидактичних принципів,
- змісту навчання,
- методів навчання,
- форм навчання,
- контролю результатів навчання.

В умовах фундаменталізації освіти дидактична система набуває певних *характерних особливостей*.

Пропонуємо замість методів та форм навчання розглядати технології навчання.

Спроби реалізувати ідею побудови навчального процесу на технологічних засадах реалізовувалися вже давно, але тільки сьогодні, у зв'язку з поліпшенням матеріально-технічної бази та накопиченням величезного досвіду викладання, ці ідеї набули актуально перспективного характеру.

Елементи технологічного підходу можна знайти в працях

видатних зарубіжних і українських педагогів, таких як А. Дистервег, А. Макаренко, Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський. Ці дослідники в тій чи іншій мірі у своїх роботах торкалися питання запровадження технологій у навчально-виховний процес.

Серед сучасників, які досліджували питання технологізації вищої освіти, можна назвати таких науковців: Беспалько В., Гальперин П., Ерднієв П., Кларин М., Монахов В., Селевко Г., Смирнов С., Тализіна Н. та інші. Кожен із них та багато інших науковців пропонували різні класифікації та тлумачення понять, пов'язаних із технологізацією процесу навчання.

Поняття «технологія», як змістове ядро понятійного конструкта «технологія навчання», трактується за Великим тлумачним словником [2] так: це сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь.

Саме поняття «технологія навчання» не має однозначного тлумачення в педагогічній літературі. Розглянемо окремі, найбільш уживані, означення технології навчання.

«Технологія навчання» – це:

– у загальному розумінні системний метод створення, застосування й визначення всього процесу навчання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти (Гончаренко С.) [5];

– побудовані на діагностичній основі чітко контрольовані й кориговані моделі навчання, зорієнтовані на досягнення гарантованого кінцевого результату (Баханов К. [3]);

– складова процесуальна частина дидактичної системи (Чошанов М. [13]);

– своєрідний алгоритм дій, правильне виконання яких у визначеній послідовності веде до наперед запланованого, передбачуваного результату [8];

– складова частина системи навчання, яка пов'язана з дидактичними процесами, засобами та організаційними формами навчання (Беспалько В., Журавльов В., Кларин М. [4]);

– певний спосіб навчання, у якому основну роль нагризу щодо реалізації функцій навчання виконує засіб навчання під керівництвом людини [9].

Усі ці поняття об'єднує спрямованість на підвищення ефективності навчального процесу, відтворюваність та гарантування отримання бажаного результату.

У нашому розумінні поняття «технологія навчання» повинно увібрати в себе особливості всіх означень різних авторів.

Тобто під «технологією навчання» ми будемо розуміти, що це *своєрідний алгоритм спільних дій викладача та студента, який включає в себе комбінацію форм, методів, способів, прийомів та засобів навчання, при цьому правильне та повне здійснення спроектованого навчального процесу гарантує досягнення наперед запланованого результату.*

Однак Малафік І. стверджує, що в педагогічних явищах і процесах, у зв'язку з імовірнісним характером педагогічних закономірностей, відхилення в результативності системи навчання допускається в межах 25 % [8]. Ми вважаємо, що, незалежно від обраної технології навчання, відхилення від запланованого результату навчання також можуть коливатись у межах від 0 до 25 %.

Істотними ознаками технології навчання Ягупов В. вважає [15]:

- діагностичне цілепокладання і результативність;
- алгоритмізованість і проєктованість;
- цілісність і керованість;
- коригованість.

Малафік І. доповнює цей перелік ще й такою істотною ознакою, як економність (вона виражає якість технології навчання, яка забезпечує досягнення запланованих результатів у найкоротші терміни, оптимізацію праці вчителя, а також резерв навчального часу). Ми також вважаємо, що ця ознака є дуже важливою для технологічно організованого навчального процесу.

Крім того, на основі аналізу науково-методичної літератури з порушеного питання ми зробили висновок, що однією з найважливіших властивостей технології навчання є можливість відтворення навчально-пізнавальних процедур, тобто відтворюваність (у технологіях навчання елемент суб'єктивності доведений до мінімуму, що дає можливість її перенесення з одного навчального закладу до іншого, від одного викладача до іншого, сприяючи при цьому поширенню передового педагогічного досвіду

та підвищенню ефективності навчального процесу в цілому).

Розглянемо більш детально кожен зі складових дидактичної системи навчання майбутніх економістів в умовах фундаменталізації професійної освіти.

Цілі мають бути діагностичними. Процес цілепокладання вимагає однозначного засвоєння навчального матеріалу; іншим словами, це переведення на мову діяльності змісту навчання). Беспалько В. [4] наводить формулу діагностичності цілей навчання: $D=O+I_3+OЦ$, де O – вимога точного описання цілі, I_3 – вимога вимірюваності цілі, $OЦ$ – вимога існування шкали оцінки. При цьому він зазначає, якщо хоча б одна з перерахованих операцій не виконується, то цілі не є діагностичною). *Основна мета* – це оволодіння фундаментальними, цілісними, системними методологічними та теоретичними знаннями.

Цілі навчання визначені в Галузевому стандарті, зокрема в освітньо-кваліфікаційних характеристиках, вони там описуються у вигляді компетенцій. Тому компетентнісний підхід найбільш прийнятний для цілепокладання.

Обов'язково має відбуватись перехід від загальних цілей до цілей навчання конкретних дисциплін. При цьому окремі дисципліни можуть безпосередньо дублювати загальні цілі, а деякі опосередковано сприяють досягненню цілей, поставлених перед усім навчання у ВНЗ.

До основних *дидактичних принципів* у процесі професійної підготовки майбутніх економістів та в умовах фундаменталізації освіти ми віднесли:

– принцип фундаменталізації (передбачає математизацію шляхом інтеграції математики та фахових дисциплін);

– принцип систематичності та послідовності (передбачає, щоб відповідні компетентності (знання, уміння та навички) формувались системно, тобто в певному порядку, щоб кожний елемент навчального матеріалу логічно пов'язувався з іншим, а нові знання спиралися на засвоєні раніше і створювали фундамент для засвоєння наступних знань, встановлення внутрішньопредметних зв'язків кожної дисципліни та міжпредметних зв'язків усіх дисциплін навчального плану);

– принцип наочності навчання (вимагає залучення до сприймання всіх органів чуття студентів);

– принцип доступності (передбачає відповідність змісту, характеру і обсягу матеріалу, який вивчається, віковим особливостям і рівню підготовки студентів; навчання з урахуванням цього принципу означає поступове, згідно з пізнавальними та віковими можливостями студентів, ускладнення змісту освіти й обсягу навчального матеріалу з кожної навчальної дисципліни);

– принцип свідомості й активності (в основі лежить необхідність підготовки свідомих і активних громадян держави);

– принцип зв'язку навчання з життям (передбачає здійснення професійної орієнтації навчання, встановлення міжпредметних зв'язків, моделювання реальних економічних процесів та явищ);

– принцип науковості (вимагає, щоб зміст навчання містив об'єктивні наукові факти, поняття, закони, теорії всіх основних розділів відповідної навчальної дисципліни; розкривав перспективи розвитку галузі на майбутнє;

– принцип міцності (вимагає, щоб компетентності (знання, уміння, навички) були добре засвоєні й тривалий час трималися в пам'яті студента);

– принцип спрямованості навчання на реалізацію мети освіти (цілі освіти постійно змінюються під впливом потреб суспільства, відповідно, система освіти має систематично оновлюватись, при цьому навчання має бути спрямоване на всебічний та гармонійний розвиток студентів).

Зміст навчання. Аналіз структури змісту професійної підготовки студентів у галузі економіки засвідчив, що структура змісту професійної підготовки є цілісною системою, яка включає в себе як мінімум три компоненти: суспільно-гуманітарна, фундаментальна (природничо-математична) та фахова (професійна) підготовка. Кожен із компонентів містить як нормативні, так і вибіркові дисципліни. При цьому всі ці компоненти залишаються роз'єднаними складовими елементами змісту професійної підготовки, а мають бути у взаємозв'язку для формування конкурентоспроможного фахівця, здатного до здійснення наукової, творчої, професійної діяльності в подальшій роботі.

Технології навчання. Згідно з нашим визначенням, технології навчання включають у себе комбінацію форм, методів, способів, прийомів та засобів навчання.

Форми, методи, способи та прийоми під час підготовки майбутніх економістів в умовах фундаменталізації можуть бути досить різноманітними. Усе залежить від вибору викладача, але цей вибір має відбуватись із урахуванням вікових, фізіологічних та міжособистісних особливостей колективу студентів.

Одним із основних засобів фундаменталізації професійної освіти майбутніх економістів є математизація знань. Вона характеризується неперервною математичною освітою впродовж усього навчання у вищому навчальному закладі, яка здійснюється через інтеграцію математики та фахових дисциплін.

В умовах інформатизації суспільства та всіх галузей науки важливим засобом фундаменталізації також є застосування ІКТ у навчальному процесі. Інформатика є однією з фундаментальних дисциплін. Застосування ІКТ у навчальному процесі сприяє інтеграції наукового знання, вивченню більшого обсягу інформації за один і той самий проміжок часу, візуалізації та моделювання внутрішніх процесів явища чи події, моніторинг (контроль) засвоєння матеріалу та зворотний зв'язок зі студентом, індивідуалізація темпу навчання кожного студента тощо.

Контроль результатів навчання. Фундаменталізація освіти – це, умовно кажучи, процес набуття відповідних компетентностей. Тому контроль має бути побудований таким чином, щоб визначити рівень сформованості компетентностей студентів згідно з освітньо-кваліфікаційними характеристиками галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Щодо форм та видів контролю, то вони можуть бути досить різноманітними (форми: фронтальний, груповий, індивідуальний, комбінований, самоконтроль, взаємоконтроль; види: попередній, поточний, тематичний і підсумковий).

Отже, фундаменталізація професійної підготовки майбутніх економістів передбачає, що майбутній фахівець у галузі економіки в процесі навчання отримає необхідні фундаментальні базові знання (на нашу думку, передусім це математична та інформативна складова), за допомогою яких буде сформована єдина світоглядна

наукова система знань. Педагогічну основу цього процесу забезпечує комплекс складових дидактичної системи навчання.

Література

1. **Андреев В. И.** Педагогика : [учебный курс для творческого саморазвития] / В. И. Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий. – 607 с.
2. **Баханов К.** Класифікаційні ознаки технології навчання історії в школі / К. Баханов // Історія в школі. – 2001. – № 3-4. – С. 3-5.
3. **Беспалько В. П.** Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
4. **Гончаренко С.** Український педагогічний словник / Гончаренко С. – К. : Либідь. – 376 с.
5. **Дутка Г. Я.** Фундаменталізація математичної освіти майбутніх економістів : [монографія] / Г. Я. Дутка. – К. : УБС НБУ, 2008. – 478 с.
6. **Кустов Ю. А.** Дидактический принцип преемственности и методика его реализации : [метод. рекоменд. для студентов-практикантов] / Ю. А. Кустов. – Куйбышев : Изд-во Куйбыш-го пед. ин-та, 1987. – 20 с.
7. **Малафійк І. В.** Дидактика : [навчальний посібник] / І. В. Малафійк / К. : Мандра, 2009. – 406 с.
8. **Педагогіка.** Педагогические теории, системы, технологии / [под. редакцией С. А. Смирнова]. – М., 2000. – 251 с.
9. **Педагогическая энциклопедия.** – М. : Советская энциклопедия. – Т. 1, 1964. – 831 с.
10. **Пидкасистый П. И.** Педагогика : [учебник] / П. И. Пидкасистый. – М. : Российское педагогическое агентство, 1996. – 600 с.
11. **Подласый И. П.** Педагогика. Новый курс : [учебник для студ. пед. вузов] / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 576 с.
12. **Селевко Г. К.** Современные образовательные технологии : [учебное пособие] / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
13. **Філософський словник** / [за ред. В. І. Шинкарука]. – К. : Головна редакція УРЕ, 1973. – 523 с.
14. **Ягунов В. В.** Педагогіка : [навч. посібник] / В. В. Ягунов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

SUMMARY

Tkach Yu. Pedagogic basics of fundamentalization of prospective economists' training.

The article deals with the pedagogical foundations of prospective economists training fundamentalization. It is noted that the educational point of view on the foundation of vocational training should be considered primarily as a didactic principle. The paper points out the essence of the didactic principle and presents the list that describes the gist of the principle of knowledge fundamentalization. In terms of vocational education fundamentalization each of the didactic system components of prospective economists' training is highlighted.

Key words: fundamentalization, professional training, prospective economists.